

УДК 159.9:351.74(477)

Оксана Олександрівна ЧЕПУР,

головний судовий експерт

Полтавського науково-дослідного

експертно-криміналістичного центру МВС України

МОТИВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ СОЦІАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СЛІДЧИХ

Подано результати аналізу актуальних досліджень мотивації професійної діяльності слідчих та визначено її роль в структурі компонентів соціально-психологічного впливу даної категорії працівників. Проаналізовано результати емпіричного дослідження мотивації досягнення успіху слідчих, її вираженості в групах респондентів із різним стажем роботи та різною займаною посадою.

Вивчення мотиваційного аспекту соціально-психологічного впливу у професійній діяльності слідчих є актуальним на часі. Це пояснюється тим, що мотивація як психологічний феномен, що забезпечує підґрунтя дій особистості, значною мірою задає вектор професійної діяльності особистості шляхом активізації системи мотивів та регуляторів поведінки слідчого і закладає специфіку реалізації соціально-психологічного впливу у діяльності працівників слідчих органів. Більше того, в сучасних кризових умовах українського суспільства часто спостерігається вираження не дієвої, зовнішньо детермінованої мотивації, що провокує формальне ставлення до професійної діяльності і не є ефективним для працівників слідчих органів.

Специфіка мотивації професійної діяльності поліцейських висвітлена в працях В. Андросюка, О. Бандурки, Л. Казміренко, Н. Мілорадової, О. Цільмак, Г. Юхновця, та інших. Н. Мілорадова [2, с. 189] акцентує увагу на переважанні вираженої мотивації на професійне зростання у слідчих на початку професійної діяльності, при чіткому розумінні залежності успіхів у професії від власних зусиль серед досвідчених працівників. Розглядаючи мотивацію як складову професійної компетентності слідчого, О. Цільмак [3, с. 136] наголошує, що мотивація визначає прагнення слідчого до верховенства права, реалізації свого потенціалу, досягнення успіху, установку на правомірну діяльність, тощо. У розробленій нами теоретичній моделі соціально-психологічного впливу слідчого мотивація розглядається як аспект рівня його особистісних характеристик, що забезпечують реалізацію впливу в професійній діяльності, і відображають специфіку вищого рівня – професійної свідомості, який за О. Землянською [1, с. 182], забезпечує найвищий рівень здійснення професійної діяльності слідчого.

Дослідження особливостей вираженості мотиваційного аспекту соціально-психологічного впливу слідчих здійснювалось впродовж 2015–2019 років. Експериментальну групу склали 106 досліджуваних слідчих органів національної поліції України Полтавської та Харківської областей. У вибірці 62 досліджуваних працюють на посаді слідчих та 44 – займають більш високі посади (старший слідчий, слідчий СВ та керівники підрозділу); 72 респонденти є молодими спеціалістами (мають стаж роботи на даній посаді до 3 років включно) і 34 досліджувані умовно визначені нами як досвідчені фахівці. У якості діагностичного інструментарію використана методика діагностики мотивації досягнення успіху (Т. Елерс).

Результати проведеного дослідження дають підстави стверджувати, що слідчим переважно властивий середній рівень вираженості мотивації досягнення успіху, що зафіксований у 56,6 % ($n=60$) представників вибірки. Ці слідчі переважно орієнтовані на успіх у професійній діяльності, надають особливу вагу результативності власних дій та прагнуть досягати значимих результатів у діяльності, проте такі їх прагнення не є постійними, залежать від ситуації професійної діяльності. В одних ситуаціях вони надто прагнуть успіху, коли він для них важливий, наприклад, сприяє професійно зростанню під час розслідування злочину, тощо. В інших ситуаціях, коли результат діяльності не настільки важливий, чи є значна кількість труднощів у досягненні результату, вони можуть демонструвати знижену мотивацію успіху. Для 35,9 % ($n=38$) представників вибірки характерна виражена на високому рівні мотивація досягнення успіху. Вони зажди прагнуть досягати бажаного, мобілізують свої зусилля і не зважають на перешкоди при досягненні бажаної мети. Лише 7,5 % ($n=8$) слідчих характеризуються низьким показником мотивації досягнення успіху у діяльності, тобто, вираженим мотивом уникнення невдач. Свою професійну діяльність вони організовують так, щоб виконати її хоча б якимось чином, не досягаючи результату. Вони формально ставляться до своєї професійної діяльності.

Нами порівняні показники вираженості мотивації досягнення успіху слідчих, які різняться за стажем роботи та займаною посадою. Виявлено, що у слідчих із різним стажем роботи мотивація досягнення успіху суттєво не відрізняється ($t = 0,414$), хоча і зафіксовані деякі відсоткові відмінності за даним показником. Слідчим із меншим стажем роботи на займаній посаді характерний більш виражений показник високого рівня мотивації досягнення успіху (36,1 %, $n=26$), при 29,4 % ($n=10$) серед досліджуваних з більшим стажем. Разом із тим, низький рівень мотивації досягнення у даних групах вибірки складає 8,3 %, $n=6$, серед слідчих зі стажем роботи до 5 років та 0 % серед досвідчених працівників. Інші показники мотивації у цих підгрупах відображають середній рівень

вираженості. Отже, мотивація досягнення успіху не змінюється у слідчих залежно від стажу роботи на займаній посаді, залишаючись у межах середніх значень.

Натомість, порівняння даного показника у групах респондентів із різною посадою засвідчило більшу вираженість мотивації досягнення успіху серед старших слідчих та керівників слідчих органів ($t = 2,3$, $p \leq 0,05$). Зокрема, високий рівень мотивації досягнення успіху характерний 25,8 % ($n=16$) слідчих та 45,5 % ($n=20$) старших слідчих та керівників. У першій загаданій групі низький показник мотивації зафіксовано у 6,5 % ($n=4$), у другій – у 9 % ($n=4$). Порівняння середніх значень ($14,48 \pm 3,48$ серед слідчих та $15,85 \pm 4,14$ серед старших слідчих і керівників слідчих органів) більш наглядно демонструє тенденцію до збільшення мотивації досягнення серед досліджуваних, які займають посаду вищу за рангом. Тобто, зайняття керівної посади пов'язано зі збільшенням орієнтації особистості слідчого до проявів мотивації досягнення успіху. Такі респонденти більше налаштовані на досягнення результату, більш амбіційні, прагнуть не просто реалізувати професійну діяльність, але і досягати в ній вагомих результатів. Імовірно, переважання такої мотивації могло провокувати у них процес професійного зростання. Відповідно, ми можемо передбачити, що такі працівники використовують частіше елементи соціально-психологічного впливу у професійній діяльності, оскільки більше мотивовані у досягненні результату.

Отже, слідчі характеризуються переважанням середнього показника мотивації досягнення успіху, що не залежить від стажу роботи, проте більше виражений серед старших слідчих та представників керівництва. Разом із тим, дана проблема потребує подальших уточнень, зокрема, детального емпіричного вивчення інших аспектів соціально-психологічного впливу у професійній діяльності працівників слідчих органів, що і виступатиме перспективою подальших досліджень автора.

Список бібліографічних посилань

1. Землянская Е. В. Судебно-психологическая экспертиза личности. *Вестник по педагогике и психологии Южной Сибири*. 2016. № 2. С. 79–87.
2. Мілорадова Н. Е. Особливості діяльнісного компонента професіогенезу слідчих органів досудового розслідування. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. № 1, т. 1. С. 188–193.
3. Цільмак О. М. Зміст складових соціально-психологічної компетентності слідчого органів досудового розслідування Національної поліції України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 2. С. 133–137.

Отримано 28.02.2020

